

Mens erger je toch!

- het is immers bittere ernst

J.Euwema - jeugdpsychiater

Welke ouders durven er nog op hopen dat hun kind probleemloos volwassen wordt? De vermaarde ‘moeilijke leeftijd’ wordt als een soort noodlot ondergaan, sterker nog: de meeste ouders zouden zich ongerust maken als deze leeftijd geruisloos verstreek. Eigenlijk is dat heel eigenaardig - die berustende houding. Het doet een beetje denken aan die vroeger zo gevreesde eerste schooldag: nog steeds zijn er talloze moeders die er op rekenen dat het een zwaar moment zal worden van ‘scheiden doet lijden’ – en natuurlijk vloeien de tranen dan ook rijkelijk, want je kunt zo'n moeder als kind toch niet teleurstellen - maar het hóéft natuurlijk allang niet meer, want de eerste schooldag was die van destijds in de kleuterklas of de peuterspeelzaal.

Zoals elke vergelijking gaat ook deze mank, maar met de puberteit is er toch misschien iets dergelijks gaande. Vroeger werd alle kritiek op de hooggeachte ouders opgezouten en onderdrukt, totdat de bom barstte in de puberteit: dan hádden ze het niet meer, en de ouders kregen dan pas de volle laag van lang ingehouden woede te verduren. Maar tegenwoordig durven kleuters al met hun ongezouten kritiek op papa en mama voor de dag komen, en ook schoolkinderen nemen meestal geen blad voor de mond. Dus zou men, wat dit betreft, een veel vloeiender overgang naar de volwassenheid mogen verwachten: de banden worden al eerder losgemaakt, de rekening al eerder aangeboden en vereffend.

Wat zou dan toch de reden zijn dat de ‘moeilijke jaren’ toch hun eigen vertrouwde karakter blijven behouden en in veel gevallen zelfs moeilijker schijnen te worden dan ooit tevoren? Of zouden ze alleen maar harder aankomen, omdat wij - ouders - minder incasservermogen hebben dan voorheen, minder zeker zijn van onszelf en daarom gauwer van ons stuk gebracht? Laten we eens een paar grote lijnen gaan trekken, niet om daarmee tot een ‘slotsom’ te komen, maar gewoon om deze zaak eens vanuit verschillende gezichtshoeken te bekijken. Misschien kan dat toch onze blik een beetje verruimen.

Vader speelt het spel lankmoedig mee

Puberteit - dat is het oude woord waar ouders zich wél bij kunnen voelen. Wie ‘pubers’ zegt, geeft daarmee te kennen dat het ‘aan de leeftijd’ ligt en dus aan de kinderen zelf, in elk geval niet aan de ouders. Die krijgen het soms wel zwaar te verduren, maar dat nemen ze graag voor lief, want het is immers een teken temeer van hun belangrijkheid. Zij zijn de hoge bomen die veel wind vangen.

Deze geest ademt de uitgebreide lectuur die aan de puberteit is gewijd in de loop der jaren. Ouders trokken aan de touwtjes, daaraan bestond geen twijfel, en de pubers dansten naar hun pijpen. Weliswaar vaak in een richting tegengesteld aan die door vader aangewezen, maar daardoor moest pa zich vooral niet laten ontmoedigen, want ook een zoon die alleen maar lijnrecht tegen zijn vader in kan gaan, is een levend bewijs van diens onontkoombaarheid. Het was allemaal heel eenvoudig en heel begrijpelijk: pubers waren kinderen die los probeerden te komen van hun ouders, en juist omdat de band met hen zo sterk was, sprongen ze uit de band. Een onschuldig soort vrijheidsstrijd, niet meer dan een voorspel voor het herstel van nog betere betrekkingen. “Groeistuijpjes” - kon mama meewarig denken, als haar dochter de deur achter zich dicht had geslagen, huilend op weg naar haar kamer na de zoveelste scène van die dag. “Tja, dat hoort erbij” - kon papa verzuchten, als zijn zoon weer eens een fikse uitbrander had uitgelokt – “Ik was vroeger geen haar beter, maar ik ben er ook goed doorheen gekomen.”

Want dat was toch wel de blijde teneur van al die opbeurende beschouwingen over de puberteit: tenslotte zou alles op zijn pootjes terechtkomen; wat dan wilde zeggen dat het kind na de recalcitrante jaren als een berouwvolle verloren zoon zou terugkeren, om verder braaf vaders

voetsporen te drukken. Op deze gedachte waren alle gangbare puberteitstheorieën gegrondvest: de appel kon gewoonweg niet al te ver van de boom vallen, want in de voorgaande jaren was de loopbaan eens en voor altijd vastgelegd dank zij de *identificatie* - kort gezegd hierop neerkomend, dat een kleine zoon die zijn grote vader benijdt geen andere keus heeft dan aan hem gelijk en gelijkwaardig te worden; door zichzelf te vormen en te ontwikkelen naar het ouderlijk (voor-)beeld, neemt het kind de uitdaging als het ware aan, en in een gezonde wedijver probeert hij zijn ouders te evenaren, zo mogelijk zelfs te overtroeven. In de puberteit vinden dan de eerste (en laatste...) schermutselingen plaats: de zoon meet zijn krachten met die van vader, de dochter de hare met die van moeder – en aldus gesterkt in hun zelfvertrouwen vervolgen ze hun levensloop. Voor hun eigen gevoel vrij van het ouderlijk huis, maar toevalligerwijs wel precies hetzelfde spoor volgende. Zo voorspelden het de boeken, en zo gebeurde het ook. En met dit ‘eind-goed-al-goed’-voorzicht voor ogen kostte het de ouder meestal weinig moeite de puberteit te doorstaan. Hoe zouden ouders met zoveel zekerheden omringd, het ook ooit écht moeilijk kunnen krijgen. Echt moeilijk wordt het immers pas als je *niet* zeker bent van jezelf en *niet* zeker van de goede afloop.

Vader laat zijn beurt voorbijgaan

Identiteitscrisis is een nieuw woord, waarbij de jongeren zelf zich meer op hun gemak schijnen te voelen dan de ouders. Was vroeger ‘de puberteit’ vooral het excuus voor ouders, nu schijnt de ‘identiteitscrisis’ graag door de betrokkenen zelf naar voren te worden geschoven als dé verklaring voor alle fouten en tekortkomingen. Identiteit is iets wat je moet kunnen aantonen met je identiteitsbewijs. Ik ben die en die, geboren daar en daar, enz., en *dús* geen ander. Het lijkt zo vanzelfsprekend dat iemand dit van zichzelf wel weet, ook zonder papieren en zonder in de spiegel te hoeven kijken. Maar in de puberteitsjaren is niets zeker, en dit al helemaal niet. *De grootste onzekerheid van deze tijd is juist: wie ben ik eigenlijk, wat stel ik voor, wat onderscheidt mij van de rest, wat maakt mij bijzonder?* En hoe word je zoiets gewaar? Door uit te zoeken hoe je door anderen wordt bekeken, beschouwd en beoordeeld. Die ‘anderen’, dat kunnen de ouders zijn, maar daar valt eigenlijk niet zoveel nieuws van te verwachten; die hebben altijd al kritiek en aanmerkingen gehad (daar ben je zo langzamerhand immuun voor geworden ..) en die zijn bovendien niet onpartijdig genoeg (ook dat heb je tot vervelens toe gehoord: we hebben zoveel op je aan te merken, juist omdat we zoveel van je houden ...). Nee, van je ouders word je niet veel wijzer op dit gebied. En toch moet dit vóór alles opgeklaard worden, want hoe kun je ooit op eigen benen staan en ‘jezelf zijn’, als je niet weet wie en wat dat ‘zelf’ nu eigenlijk voorstelt. Een volwassene kan zich dit nauwelijks meer indenken, want onprettige gevoelens worden graag zo gauw mogelijk en zo grondig mogelijk vergeten. Maar we moeten het allemaal in meerdere of mindere mate hebben doorgemaakt - die diepe twijfel aan onszelf en aan de zin van ons bestaan. De meesten bereiken nooit weer in hun leven een dergelijk hoogtepunt (c.q. dieptepunt). Met de schrik van deze eigen identiteitscrisis nog in de benen, zorgen ze er voor verder aan de veilige kant van de streep te blijven, door nooit meer zo'n beangstigende. onzekerheid tot hun gedachtenwereld toe te laten. En daarom is het voor de meeste ouders ook zo moeilijk om echt met hun kind mee te kunnen voelen in deze tijd. Ze zouden het misschien wel willen, maar ze durven het niet goed: het zou immers die oude angst en onzekerheid van weleer weer tevoorschijn kunnen roepen, en er zijn vandaag-de-dag al zoveel onzekerheden, dat dit er echt niet nog eens bij kan. Dus wat doen de ouders- van-tegenwoordig: ze blijven op veilige afstand, ze houden wel hun hart vast, maar niet hun kind... Ze geven geen tegenspel, ze geven zich al bij voorbaat gewonnen. Moedeloos verzuchtend: laat ze hun gang maar gaan, het is immers toch niet tegen te houden; ze zoeken toch steun bij elkaar, ze hebben hun ouders schijnbaar niet meer nodig. Als ouders dit maar vaak genoeg zeggen of duidelijk genoeg laten blijken, krijgen ze misschien meer gelijk dan ze ooit hadden durven vrezen. Want de ouderrol kan inderdaad veel eerder zijn uitgespeeld dan vaak wordt aangenomen. Wat dat betreft kan het ouders net zo vergaan als grootouders: die zijn ook binnen de kortste keren overbodig geworden als opvoeders van hun kleinkinderen; zo vanzelfsprekend het vroeger was dat oma haar steentje bijdroeg in dezen, zo vanzelfsprekend is het nu dat ze zich er niet meer mee bemoeit. Eenzelfde lot kan ouders van tieners te wachten staan, zeker als ze blijven volharden in hun wat hautaine en lichtelijk beledigde afzijdigheid. Want tieners tasten hun omgeving af, als radar op zoek naar oriënteringspunten. Het lijkt wel of ze overal hun oordeel over klaar hebben, maar dat is helemaal niet het geval. Ze hebben hun standpunt

nog niet bepaald, ze zijn daarnaar juist op zoek. Daarom laten ze zich graag de richting wijzen, daarom lopen ze ook graag met de kudde mee: waar iedereen achteraan holt, daar zal wel iets te vinden zijn. Vaak valt dit tegen, en vaak moet van richting worden veranderd. Daarom zijn tienermeningen aan even sterke wisselingen onderhevig als de hitparade, het toonbeeld van hun muzikale voorkeur. En dat is geen teken van oppervlakkige wispelturigheid, dit getuigt juist van een soepelheid van geest, waartoe ouderen niet meer in staat zijn. Waren ze dat wel, dan zouden die ouderen zich toch tenminste in de belevingswereld van tieners moeten kunnen verplaatsen. Zo vreselijk moeilijk moet dat toch niet zijn, want wij - ouderen - zijn tenslotte ooit jong geweest, en het begrip zou dus eigenlijk helemaal van onze kant moeten komen (de tieners hebben nooit in onze schoenen gestaan en behoeven zich dus ook niet in ons standpunt kunnen verplaatsen).

Dit mee-voelen met onze tieners is echter wel iets heel anders dan het met hen mee-hollen. Dat wordt niet van ons verwacht, en zal ook beslist niet op prijs worden gesteld. Er is al zoveel in beweging als je jong bent en nog voor alles open staat, zo weinig staat vast, dat het een hele steun kan betekenen als tenminste die ouders (en ouderen) op hun standpunt blijven staan. Dat mag dan een belachelijk ouderwets standpunt zijn - het geeft je in elk geval (of juist in zo'n geval) lekker de gelegenheid om je er tegen af te zetten. En het zou zelfs wel eens kunnen zijn, dat zo'n soort voet-bij-stuk-houden toch ook van meer 'inlevingsvermogen' in de geestesgesteldheid van een tiener getuigt, dan veel wat tegenwoordig doorgaat voor moderne opvattingen. We zouden ons bijvoorbeeld best eens mogen afvragen of onze vlotte babbeltjes over drugs wel geschikt zijn voor jongeren die zichzelf nog moeten vinden, en die dus van zichzelf nog niet weten wat ze kunnen wagen. Misschien denken we toch teveel vanuit de 'gemoedrust' van gevestigde volwassenen, die wel tegen een stootje kunnen en een verzetje best plezierig vinden, en houden we te weinig echt rekening met de emotionele bewogenheid van tieners, die hen soms tot uitersten drijft om zichzelf te ontdekken.

Iets dergelijks geldt voor de seks. Zouden die tieners nu echt wel zo gebaat zijn bij een grotere vrijheid van handelen op dit gebied? Of zouden ze er juist door belemmerd worden in hun hartstochtelijk zoeken naar 'echte' contacten waarin ze zichzelf en de ander kunnen leren kennen. Wie de soms enorme onzekerheid van tieners in hun identiteitscrisis au-serieux neemt, zou zich op zijn minst deze dingen eens moeten afvragen. Al was het alleen maar om op deze wijze weer op het spoor te komen van de vroegere speurtocht naar onze eigen identiteit. Daar is moed voor nodig, misschien meer moed dan we (nu nog ...) kunnen opbrengen.

Vader speelt of zijn leven ervan afhangt

Generatieconflict is het woord waarin ouders en kinderen elkaar echt kunnen vinden, en dus hopelijk het woord van de toekomst. Mensen in een conflictsituatie hebben minstens één ding met elkaar gemeen - en dat is hun verschil van mening. Dat is niet niks, dat kan heel goed een gemeenschappelijk uitgangspunt zijn. Maar dan moeten wij - ouderen - wel eerst proberen ons ook op dit punt weer wat te verplaatsen in onze jeugd jaren. Herinneren we ons nog hoe het toen toeling? Maar al te goed - en zou dat juist niet de reden zijn waarom we ons zo angstvallig verre houden van die eigen tienerwereld? Wie zou niet graag eens een kijkje nemen in die schemerige sfeer van jongeren-onder-elkaar, maar we durven de drempel van de eerste de beste discotheek niet over, uit angst voor joker te komen staan. Wat we in feite verwachten, is dat we zullen worden 'afgekat', want dat is de omgangsvorm die we van onze eigen jeugd nog kennen, en die we zien voortgezet door onze kinderen. Het elkaar ongezoeten de waarheid zeggen, geen blad voor de mond nemen, recht-toe-recht-aan. Juist op dit punt is onze omgangsstijl veranderd: volwassenen uiten hun gevoelens op een andere wijze, bedekter, verhulder, voorzichtiger. Niet alleen de gevoelens van boosheid en afkeuring, maar ook die van sympathie en bewondering. Als dergelijke uitingen nog eens onverhuld op ons afkomen, maken ze ons verlegen. We weten er geen weg meer mee, met persoonlijke aanvallen niet, maar evenmin met loftuitingen. We 'sparen' iemands gevoelens, in de hoop dat de ander ook de onze zal ontzien. Jongeren kijken hier waarschijnlijk net zo (be-)vreemd tegenaan - tegen dat behoedzame gedoe van

niemand willen kwetsen - als wij aankijken tegen de emotionele en onbarmhartig--openhartige benadering die in hun kringen gebruikelijk is. Het zijn namelijk twee heel verschillende manieren van samenleven: het eerste volgens het *'harmonie-model'* ('wie goed doet-goed ontmoet' – 'wat jij niet wilt dat U geschiedt'...) - het tweede volgens het *'conflictmodel'* (het niet uit de weg gaan van conflicten - het kritiek durven geven en kritiek kunnen verdragen, en uiteindelijk: het zo kwaad niet menen). Werd vroeger het conflict - in welke vorm ook - altijd beschouwd als iets wat zo snel mogelijk moest worden opgelost, tegenwoordig neigt men er meer en meer toe het conflict te zien als het 'zout der aarde'. Wil onze maatschappij leefbaar blijven, dan zal men het vriendelijke masker van het harmoniemodel moeten laten vallen, en eindelijk eens 'in alle duidelijkheid' (zoals politici al wel plegen te zéggén...) de dingen bij hun naam moeten gaan noemen, de fouten van anderen en die van onszelf.

Ook om dit 'conflict-model' weer te leren hanteren, moeten we terug naar onze jeugdjaren - of we moeten de kunst afkijken van onze kinderen. Want voor kinderen-onder-elkaar is het nooit de vraag geweest welk model ze moesten kiezen: het gekrakeel en gekibbel begint zodra ze op eigen benen kunnen staan. En ouders nemen dit opvallend makkelijk over, zeker vandaag-de-dag, nu kinderen ook tegen hun ouders geen blad meer voor de mond nemen. Misschien denken we nog wel eens met weemoed terug aan het harmonieuze gezinsleven uit de tijd van Ot en Sien, maar het is ons niet meer beschoren; nu wordt het gezinsleven gekenmerkt door harde woorden over en weer. En eigenlijk is dat helemaal niet zo onplezierig: het is even wennen, maar het lucht wel lekker op. Tenminste... zolang het overwegend éénrichtingsverkeer is, en de kinderen de felste kritiek te verduren krijgen. Anders wordt dit echter in de puberteitsjaren, als de echte rake kritiek losbarst en de ouders zelf op de tocht hiervan komen te staan. Dan gaat de lol er wel een beetje af, en dan is het juist zaak om van deze nood een deugd te maken. Bijvoorbeeld door het conflictmodel uit te roepen tot spelregel voor het gezin, en vervolgens hieruit alle consequenties te trekken. Waar dit op uitdraait, is niet te voorspellen. Maar één ding is vrij zeker: de ouders zullen meer bij het spel worden betrokken dan ooit tevoren, ze zullen (ook) zélf op het spel komen te staan. En dat betekent dat het nu ook voor hen bittere ernst wordt. Wat het voor hun kind allang was - misschien dat ze dit dan eindelijk eens zullen begrijpen...